

З 16.612(082)

Г 87

Громадянське суспільство
та проблеми
становлення
особистості

Збірник
наукових
праць

сти. Ими могут быть: гуманизм, демократизм, патриотизм, гражданственность, бережное отношение не только к материальным, но и к духовным ценностям общества, любовное отношение к природе и т. д., что в свою очередь, предполагает реализацию гуманистических принципов воспитания, образования и обучения. Справедливости ради отметить, что не всегда эта гражданская позиция находит поддержку среди всего украинского общества.

Литература

1. Лифшиц М. А. Искусство и современный мир. – М.: Изобр. иск., 1978.
2. Герчук Ю. А. Язык и смысл изобразительного искусства. – М.: Изобр. иск., 1994.
3. Суїменко С. В якій Україні ми живемо? Ще одна версія сутності “трансформації...” // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998, № 6.

Л. М. Ракітянська

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу і хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету

Т. Д. Фурдак

старший викладач кафедри методики музичного виховання, співу і хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг)

Теоретичне обґрунтування моделі вміння усвідомлено сприймати музичний твір

Одним із провідних напрямків навчання на сучасному етапі є оптимізація педагогічного керівництва процесами формування системи інтелектуальних і практичних вмінь учнів, що, в свою чергу, пов'язано з проблемою якості знань.

Вченими-дидактиками підкреслюється важливість і необхідність розробки з кожної навчальної дисципліни не лише системи знань, якою повинні оволодіти учні, але й системи вмінь і навичок як способів певних видів діяльності. Система інтелектуальних і практичних навичок та вмінь, підкреслюють дидактики, повинна стати рівноправною частиною шкільної програми.

Сучасна музична педагогіка нараховує шість видів діяльності учнів на уроці музики, в процесі оволодіння якими і формуються відповідні уміння. Провідним же вважається сприймання музики, що лежить в основі всіх інших видів музичної діяльності. А відтак формування вмінь, пов'язаних із сприйманням-розумінням музики, виділяється як першочергове завдання.

Загальнодидактичний аспект проблеми формування умінь учнів в навчальній діяльності викладено в роботах Ю. К. Бабанського, П. Я. Гальперіна, М. О. Данілова, І. Я. Лернера, Н. Ф. Тализіної та інших.

І. Я. Лернером науково обґрунтована і доведена залежність й взаємобумовленість практичних вмінь і навичок із знаннями як елементами загальної системи змісту освіти. Знання про об'єкт і спосіб діяльності з ним є первинною умовою самої діяльності. Будучи орієнтовною основою у визначенні спрямованості діяльності (практичної чи духовної) самі по собі знання про способи діяльності не забезпечують сформованість вміння їх практичного застосування. Лише за умови набуття досвіду практичного здійснення способу діяльності теоретичне володіння об'єктом (знання) перетворюється на практичне його застосування (вміння чи навичка). Характеризуючи другий елемент системи змісту освіти, вчений дає таке визначення: "Вміння чи навичка – це єдність знання про спосіб діяльності і досвіду його реалізації" [1, 46]. Розкриваючи шляхи засвоєння видів змісту освіти, І. Я. Лернер вказує на відмінності не тільки їхньої змістовної сторони, але й характеру діяльності, необхідної для їх засвоєння. Лише багаторазове відтворення фіксованих в знаннях способів діяльності забезпечує сформованість умінь і навичок. Це ствердження вченого-дидактика доведено і в психологічній літературі: "Засвоєння способів діяльності вимагає спеціально організованих вправ, що якісно відрізняються від способів засвоєння знань" [1, 19].

Н. Ф. Тализіна вказує на те, що кожний вчитель має програму тих предметних знань, яким він повинен навчити учнів. Але з жодного предмету немає конкретної програми вмінь, за допомогою яких учень повинен вміти використати набуті знання. Вчителю необхідно чітко уявляти зміст тих прийомів, вмінь пізнавальної діяльності, яким навчаються учні: "Без цього, – пише вчений, – вчитель не може цілеспрямовано формувати намічену пізнавальну діяльність... Разом з тим, виділення змісту кожного виду (прийому) пізнавальної діяльності – це особлива задача, нерідко – дослідницька" [3, 19].

Розкриваючи сутність розумового розвитку учнів, Т. І. Шамова акцентує на необхідності спеціального навчання умінням так як активне учіння неможливе без оволодіння розумовими операціями, способами отримання і переробки інформації [5, 19].

Методично важливо, зазначає І. С. Якіманська, не лише побудувати у строгій логічній системі знання, необхідні для засвоєння, але й виділити ті основні прийоми розумової роботи, за допомогою яких знання будуть засвоєні. На думку вченого, навчання розумовим діям передбачає принципово інакший підхід до конструювання шкільних програм.

В основі такого підходу повинні лежати не тільки знання, а й розумові дії як самостійні одиниці засвоєння, що забезпечують організацію розумової роботи учнів по засвоєнню знань [6, 44].

Закономірності процесу засвоєння мають враховуватися при формуванні практичних вмінь і навичок учнів. Названі закономірності найбільш повно представлені в діяльній теорії учіння, яка відома під назвою теорії поетапного формування розумових дій, авторами якої є вчені П. Я. Гальперін і Н. Ф. Талізін. Відповідно до цієї теорії кожне вміння включає в себе певну кількість цілеспрямованих і взаємопов'язаних дій, що виконуються і формуються у певній послідовності.

В дидактиці існує декілька класифікацій вмінь, побудованих за різними ознаками. Не дивлячись на певний універсальний характер вмінь розумової діяльності, вчені вказують на існування специфічних особливостей прийомів мислення, які характерні для того чи іншого навчального предмета. Специфічність цих прийомів полягає в тому, що їх формування можливе лише на певному предметному матеріалі. Важко, наприклад, сформувати музичне мислення, вміння усвідомлювати зміст, мову музичного твору без роботи над музичним матеріалом, без безпосереднього спілкування з мистецтвом. Такого роду вміння відносяться до групи специфічних для певної сфери діяльності.

В музичній педагогіці проблема розвитку емоційно-свідомого сприймання музики у дітей вважається однією з найбільш складних і гострих. Вона широко висвітлена в роботах Б. В. Асаф'єва, Л. М. Кадцина, О. Г. Костюка, Є. Н. Назайкінського, О. Я. Ростовського, О. П. Рудницької, Б. М. Теплова та інших.

Вміння сприймати і розуміти музику, на думку вчених, не є наслідком вікового дозрівання дитини, а забезпечується цілеспрямованим вихованням і педагогічним керівництвом, яке полягає в тому, щоб допомогти дитині піднятися від посередньої емоційної реакції до її можливого для даного віку усвідомлення.

В свій час Б. М. Теплов писав: “Художньо-повноцінне сприйняття мистецтва – це активна діяльність, мало того “вміння”, якому необхідно вчитися. Виховуючи вміння “бачити” і “чути”, мистецтво створює передумови для поширеного пізнання світу” [4, 97].

В музичній педагогіці встановлена поетапність пізнання-розуміння змісту музичного твору, яке включає:

I етап – перцептивне сприймання сенсорної інформації;

II етап – аналіз виразно-сміслового значення музичної мови;

III етап – інтерпретація емоційно-образного змісту музичного твору.

Поетапне засвоєння змісту музичного твору пов'язане з певними вміннями, що формуються на кожному з етапів, в цілому забезпечуючи повноцінне сприймання музики.

Отже, теоретичне обґрунтування орієнтує нас в пошуку оптимальної моделі вміння усвідомлено сприймати музичний твір.

Завдання нашого дослідження полягає у розробці структури вміння усвідомлено сприймати музичний твір.

Структуру уміння свідомо сприймати музичний твір можна представити як систему, що складається з послідовних дій:

- відчуття і визначення загального характеру музичного твору;
- аналізу виразності музичних засобів у творі;
- співвідношення засобів музичної виразності із загальним характером твору.

В ході нашого дослідження ми виходили з припущення про те, що процес формування у молодших школярів уміння свідомо сприймати музичний твір буде ефективним при послідовному оволодінні ними музично-слуховими діями, пов'язаними з відчуттям характеру твору, диференціацією засобів музичної виразності з поступовим усвідомленням їх виразного значення.

Методика формування уміння свідомо сприймати музичний твір полягала у поетапному відпрацюванні молодшими школярами дій, які в сукупності складають досліджуване вміння.

Дослідження процесу формування уміння свідомого сприймання музики на загально дидактичних засадах дозволило визначити його структуру, яка складається з сукупності послідовних дій, а саме: музично-слухових дій, диференційного сприйняття музичних засобів, усвідомлення їх виразної сутності. Проведений педагогічний експеримент засвідчив, що формування у молодших школярів уміння свідомо сприймати музичний твір потребує цілеспрямованого педагогічного керівництва, яке полягає у доборі найбільш ефективних форм і методів його формування.

Проблема формування вмінь і навичок повноцінного, емоційно-осмисленого сприймання музики молодшими школярами є актуальною.

Методика розвитку досліджуваного вміння потребує подальшого вдосконалення і знаходження найбільш оптимальних шляхів її реалізації.

Література

1. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. – М.: Педагогика, 1981.
2. Люблинская А. А. Природа и её значение в развитии ребёнка. В кн.: Учёные записки ЛГПИ. – Л., 1967.
3. Тальзина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников. – М.: Просвещение, 1987.
4. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды: в 2 т. – т.1. – М.: Педагогика, 1985.
5. Шамова Т. И. Активизация учения школьников. – М.: Знание, 1979.
6. Якиманская И. С. Знание и мышление школьника. – М. Знание, 1985.